ЗМІСТ

ПЕРШИЙ ЖМУТОК (1886-1893)

"Не знаю, що мене до тебе тягне..."
"Не боюсь я ні бога, ні біса..."
"Раз зійшлися ми случайно..."
"Твої очі, як те море..."
"Не надійся нічого"
"Я не надіюсь нічого..."
"Безмежнеє поле в сніжному завою..."
"Не минай з погордою..."
"Я не кляв тебе, о зоре..."
"Я не жалуюсь на тебе, доле..."
Епілог

ДРУГИЙ ЖМУТОК (1895)

"Полудне..."
"Зелений явір, зелений явір..."
"Ой ти, дівчино, з горіха зерня..."
"Червона калино, чого в лузі гнешся?.."
"Ой ти, дубочку кучерявий..."
"Я не тебе люблю, о ні..."
В вагоні
"Чого являєшся мені..."
"Отсе тая стежечка..."
"Якби знав я чари, що спиняють хмари..."
"Що щастя? Се ж ілюзія..."
"Як почуєш вночі край свойого вікна..."
"Сипле, сипле, сипле сніг..."

ТРЕТІЙ ЖМУТОК (1896)

"Покоїк і кухня, два вікна в партері..."
"Я хтів життю кінець зробить..."
"Тричі мені являлася любов..."
"Надходить ніч. Боюсь я тої ночі!.."
"Чорте, демоне розлуки..."
"І він явивсь мені. Не як мара рогата..."
"Матінко моя ріднесенька!.."
"Пісне, моя ти підстрелена пташко..."
"Душа безсмертна! Жить віковічно їй!.."

ПЕРШИЙ ЖМУТОК
(1886-1893)

НЕ ЗНАЮ, ЩО МЕНЕ ДО ТЕБЕ ТЯГНЕ...

Не знаю, що мене до тебе тягне,
Чим вчарувала ти мене, що все,
Коли погляну на твоє лице,
Чогось мов щастя й волі серце прагне

І в груді щось метушиться, немов
Давно забута згадка піль зелених,
Весни і квітів, — молода любов
З обійм виходить гробових, студених.

Себе я чую сильним і свобідним,
Мов той, що вирвався з тюрми на світ;
Таким веселим, щирим і лагідним,
Яким я був за давніх, давніх літ.

І, попри тебе йдучи, я дрижу,
Як перед злою не дрижав судьбою;
В твоє лице тривожно так гляджу, —
Здаєсь, ось-ось би впав перед тобою.

Якби ти слово прорекла мені,
Я б був щасливий, наче цар могучий,
Та в серці щось порвалось би на дні,
З очей би сліз потік полявся рвучий.

Не знаємось, ні брат я твій, ні сват,
І приязнь мусила б нам надокучить,
В житті, мабуть, ніщо нас не сполучить,
Роздільно нам прийдеться і вмирать.

Припадком лиш не раз тебе видаю,
На мене ж, певно, й не зирнула ти;
Та прецінь аж у гріб мені — се знаю —
Лице твоє прийдеться донести.

НЕ БОЮСЬ Я НІ БОГА, НІ БІСА...

Не боюсь я ні бога, ні біса,
Маю серця гіпотеку чисту;
Не боюся я й вовка із ліса,
Хоч не маю стрілецького хисту.

Не боюсь я царів-держилюдів,
Хоч у них є солдати й гармати;
Не боюсь я людських пересудів,
Що потраплять і душу порвати.

Навіть гнів твій, дівчино-зірничко,
Не лякав мене ні крихітки:
Я люблю те рум'янеє личко
І розіскрені очі-красітки.

Лиш коли на те личко чудове
Ляже хмарою жалісна туга,

І болюще дрижання нервове
Ті усточка зціплить, як шаруга,

І докір десь у горлі пропаде,
І в знесиллі опустяться руки,
І благає підмоги, поради
Прошибаючий погляд розпуки,

Отоді моє серце стискає,
Мов кліщами, холодна тривога:
Біль німий мене більше лякає,
Ніж всі громи й злих сил перемога.

РАЗ ЗІЙШЛИСЯ МИ СЛУЧАЙНО...

Раз зійшлися ми случайно,
Говорили кілька хвиль —
Говорили так звичайно,
Мов краяни, що нечайно
Здиблються з-за трьохсот миль.

Я питав про щось такеє,
Що й не варт було питать,
Говрив щось про ідеї —
Та зовсім не те, не теє,
Що хотілося сказать.

Звільна, стиха ти, о пані,
І розсудно річ вела;
Ми розстались, мов незнані,
А мені ти на прощанні
І руки не подала.

Ти кивнула головою,
В сінях скрилася як стій;
Я ж мов одурілий стою
І безсилий за тобою
Шлю в погоню погляд свій.

Чує серце, що в тій хвилі
Весь мій рай був тут — отсе!
Два-три слова, щирі, милі
І гарячі, були б в силі
Задержать його на все.

Чує серце, що програна
Ставка вже не верне знов...
Щось щемить в душі, мов рана:
Се блідая, горем п'яна,
Безнадійная любов.

ТВОЇ ОЧІ, ЯК ТЕ МОРЕ...

Твої очі, як те море
Супокійне, світляне;
Серця мого давнє горе,
Мов пилинка, в них тоне.

Твої очі, мов криниця
Чиста на перловім дні,
А надія, мов зірниця,
З них проблискує мені.
16.IV 1883

"НЕ НАДІЙСЯ НІЧОГО"

Як ти могла сказати се так рівно,
Спокійно, твердо? Як не задрижав
Твій голос в горлі, серце в твоїй груді
Биттям тривожним не зглушило ті
Слова страшні: "Не надійся нічого!"

Не надійся нічого! Чи ти знаєш,
Що ті слова — найтяжчая провина,
Убійство серця, духу і думок
Живих і ненароджених? Чи в тебе
При тих словах не ворухнулась совість?

Не надійся нічого! Земле-мамо!
Ти, світе ясний? Темнoто нічна!
Зірки і люди! Чим ви всі тепер?
Чим я тепер? О, чом не пил бездушний?
Чом не той камінь, не вода, не лід?

Тоді б не чув я пекла в своїй груді,
І в мізку моїм не вертів би нор
Черв'як неситий, кров моя кипуча
В гарячці лютій не дзвонила б вічно
Тих слів страшних: "Не надійся нічого!"

Та ні, не вірю! Злуда, злуда все!
Живущої води в напій мені
Ти долила, а жартом лиш сказала,
Що се отрута. Бо за що ж би ти
Могла вбивать у мене душу й тіло?

Ні, ні, не вірю! В хвилю ту, коли
Уста твої мене вбивати мали, —
Лице твоє бліде, тривожні очі,

Вся стать твоя тремтяча, мов мімоза,
Все мовило мені: "Не вір! Не вір!"

Ти добра, щира! О, не ошукаєш
Мойого серця гордості лускою!
Я зрозумів тебе! Ти добра, щира!
Лиш бурі світу, розчаровань муки
Заволокли тебе отим туманом.

І в серці своїм знов я чую силу
Розсіяти туман той, теплотою
Чуття і жаром думки поєднати
Теб з життям — і в відповідь тобі
Я кличу: "Надійсь і кріпись в борбі!"

Я НЕ НАДІЮСЬ НІЧОГО...

Я не надіюсь нічого
І нічого не бажаю —
Що ж, коли жию і мучусь,
Не вмираю!

Що ж, коли гляджу на тебе
І не можу не глядіти,
І люблю тебе! Куди ж те
Серце діти?

Усміх твій, неначе сонце
Листя покрівля зелене,
А з'їдає штучну краску —
Смійся з мене!

Я не надіюсь нічого,
Але як бажання сперти?

Не бажать життя живому,
Тільки смерти?

Жиймо! Кожде своїм шляхом
Йдім, куди судьба провадить!
Здиблемось колись — то добре,
А як ні — кому се вадить?

БЕЗМЕЖНЕЄ ПОЛЕ В СНІЖНОМУ ЗАВОЮ...

Безмежнеє поле в сніжному завою,
Ох, дай мені обширу й волі!
Я сам серед тебе, лиш кінь підо мною
І в серці нестерпнії болі.

Неси ж мене, коню, по чистому полю,
Як вихор, що тутка гуляє,
А чень, утечу я від лютого болю,
Що серце моє розриває.

НЕ МИНАЙ З ПОГОРДОЮ...

Не минай з погордою
І не смійсь, дитя!
Може, в тім осміянім
Суть твого життя.

Може, в тім зневаженім
Твого щастя карб,
Може, в тім погордженім
Є любові скарб.

Може, сміх твій нинішній,
Срібний та дзвінкий,

Стане в твоїй пам'яті
За докір гіркий.

Я НЕ КЛЯВ ТЕБЕ, О ЗОРЕ...

Я не кляв тебе, о зоре,
Хоч як сильно жаль мій ріс;
Насміх твій і власне горе
Я терпливо переніс.

Та боюсь за тебе дуже,
Бо любо — то мстивий бог;
Як одно її зневажить,
Любить мститься на обох.

Як сміючись ти вбивала
Чистую любов мою,
Чи ти знала, що вбиваєш
Все, чим в світі я жию?

Чи ти знала, що руйнуєш
Щастя власного підклад,
Те, чого життя так мало
Звикло всякому вділять?

Чи ти знала, що небавом,
От мов раз махнуть пером,
Ти не раз заплачеш гірко
За потоптаним добром?

Я НЕ ЖАЛУЮСЬ НА ТЕБЕ, ДОЛЕ...

Я не жалуюсь на тебе, доле:
Добре ти вела мене, мов мати.

Таж де хліб родити має поле,
Мусить плуг квітки з корінням рвати.

Важко плуг скрипить у чорній скибі,
І квітки зітхають у сконанню…
Серце рвесь, уста німі, мов риби,
І душа вглибляєсь в люту рану.

А ти йдеш з сівнею й тихо сієш
В чорні скиби й незарослі рани
Нове сім'я, новії надії,
І вдихаєш дух життя рум'яний.

ЕПІЛОГ

Розвійтеся з вітром, листочки зів'ялі,
Розвійтесь, як тихе зітхання!
Незгоєні рани, невтишені жалі,
Завмерлеє в серці кохання.

В зів'ялих листочках хто може вгадати
Красу всю зеленого гаю?
Хто взнає, який я чуття скарб багатий
В ті вбогії вірші вкладаю?

Ті скарби найкращі душі молодої
Розтративши марно, без тями,
Жебрак одинокий, назустріч недолі
Піду я сумними стежками.

ДРУГИЙ ЖМУТОК
(1895)

ПОЛУДНЕ.

Полудне.
Широкеє поле безлюдне,
Довкола для ока й для вуха
Ні духу!
Ні сліду людей не видать…
Лиш трави, мов море хвилясте,
Зелене, барвисте, квітчасте,
І сверщики в травах тріщать.

Без впину
За річкою геть у долину,
І геть аж до синіх тих гір
Мій зір
Летить і в тиші потопає,
У пахощах дух спочиває, —
У душу тепла доливає
Простір.

Втім — цить!
Яке ж то тихеньке ридання
В повітрі, мов тужне зітхання,
Тремтить?
Чи се моє власнеє горе?
Чи серце стрепалося хоре?
Ах, ні! Се здалека десь тільки
Доноситься голос сопілки.

І ось
На голос той серце моє потяглось,
В тім раю без краю воно заридало
Без слів.
Тебе, моя зоре, воно спогадало,
І стиха до строю сопілки
Поплив із народним до спілки
Мій спів.

ЗЕЛЕНИЙ ЯВІР, ЗЕЛЕНИЙ ЯВІР...

Зелений явір, зелений явір,
Ще зеленіша ива;
Ой між усіми дівчатоньками
Лиш одна мені мила.

Червона рожа, червона рожа
Над усі квіти гожа;
Не бачу рожі, не бачу рожі,
Лиш її личка гожі.

Золоті зорі в небеснім морі
Моргають серед ночі,
Та над всі зорі внизу і вгорі —
Її чорнії очі.

Голосні дзвони, срібнії тони,
Слух у них потопає,
Та її голос — пшеничний колос,
Аж за серце хапає.

Широке море, велике море,
Що й кінця не видати,
Та в моїм серці ще більше горе:
Я навік її втратив.

ОЙ ТИ, ДІВЧИНО, З ГОРІХА ЗЕРНЯ...

Ой ти, дівчино, з горіха зерня,
Чом твоє серденько — колюче терня?

Чом твої устонька — тиха молитва,
А твоє слово остре, як бритва?

Чом твої очі сяють тим чаром,
Що то запалює серце пожаром?

Ох, тії очі темніші ночі,
Хто в них задивиться, й сонця не хоче!

І чом твій усміх — для мене скрута,
Серце бентежить, як буря люта?

Ой ти, дівчино, ясная зоре!
Ти мої радощі, ти моє горе!

Тебе кидаючи, любити мушу,
Тебе кохаючи, загублю душу.

ЧЕРВОНА КАЛИНО, ЧОГО В ЛУЗІ ГНЕШСЯ?...

Червона калино, чого в лузі гнешся?
Чого в лузі гнешся?
Чи світла не любиш, до сонця не пнешся?
До сонця не пнешся?
Чи жаль тобі цвіту на радощі світу?
На радощі світу?
Чи бурі боїшся, чи грому з блакиту?
Чи грому з блакиту?
Не жаль мені цвіту, не страшно і грому,
Не страшно і грому.
І світло люблю я, купаюся в ньому,
Купаюся в ньому.
Та вгору не пнуся, бо сили не маю,
Бо сили не маю.
Червоні ягідки додолу схиляю,
Додолу схиляю.
Я вгору не пнуся, я дубам не пара,

Я дубам не пара:
Та ти мене, дубе, отінив, як хмара.
Отінив, як хмара.

ОЙ ТИ, ДУБОЧКУ КУЧЕРЯВИЙ...

Ой ти, дубочку кучерявий,
Ой, а хто ж тебе скучерявив?

Скучерявили густі лози,
Підмили корінь дрібні сльози.

Скучерявили темні ночі,
Зранили серце чорні очі.

Чорнії очі, пишна врода,
Гордая мова, непогода.

Гордая мова — вітер зимний,
Вічна розлука — жаль нестримний.

Вже ж моє серце сохне, тане,
Вже ж моя краса в'яне, в'яне.

Вже моя сила слабне, гнеться,
Вже мені весна не всміхнеться.

Падуть листочки зв'ялі, зв'ялі —
От так і сам я впаду далі.

Решту красоти, решту сили
Поріжуть живо острі пили.

Острії пили, людська злоба,
Стопче байдужість, як худоба.

Я НЕ ТЕБЕ ЛЮБЛЮ, О НІ...

Я не тебе люблю, о ні,
Моя хистка лілеє,
Не оченька твої ясні,
Не личенько блідеє.

Не голос твій, що, мов дзвінок,
Мою бентежить душу,
І не твій хід, що кождий крок
Відчути серцем мушу.

Не ті уста, з котрих вже я
Не вчую слова ласки,
Не вид, в котрім душа твоя
Виднієсь вся без маски.

Не стать твою, не скромний стрій,
Котрим вона вповита,
Не гармонійний вигляд твій,
Мов пісня сумовита.

Я не тебе люблю, о ні,
Люблю я власну мрію,
Що там у серденьку на дні
Відмалечку лелію.

Все, що дало мені життя,
В красу перетопляв я,
І всю красу, весь жар чуття
На неї перелляв я.

Вона мій спів, вона мій хліб!
Душа моя — аж дивно —
До неї, наче той поліп,
Приссалась невідривно.

Усіми нервами приляг
Мій дух до неї, мила, —
І тут вона — аж страх! аж страх!
Твій вид мені явила.

Неначе блискавка ярка,
Що зразу сліпить очі,
Що враз і тішить, і ляка,
Ніч робить з дня, день з ночі, —

Отак для мене був твій вид
І розкішшю й ударом;
Я чув: тут смерть моя сидить,
Краси вповита чаром.

Я чув, і з жаху весь тремтів,
І розкішшю впивався;
Від тебе геть тікать хотів,
Круг тебе все снувався.

Мов той Іксіон, вплетений
У колесо-катушку,
Так рік за роком мучусь я,
І біль мою жре душу.

І дармо ліку я шукав
На сю свою хоробу;
Кого зрадливий сфінкс піймав,
Не пустить аж до гробу.

Ні, не тебе я так люблю,
Люблю я власну мрію!
За неї смерть собі зроблю,
Від неї одурію.

В ВАГОНІ

Мов сполохана, без тями,
Так земля з-під моїх ніг
Утіка — стовпи, смереки
Гонять, тільки миг-миг-миг.

Наче полотно простерте
Велетенськая рука
Враз стяга, так лан за ланом,
Сад за садом утіка.

Тільки я стою, та зорі,
Що високо там горять,
Не втікають, мов на доказ,
Що є в світі стійкість, лад.

І сміються вічні зорі,
Іронічно миготять;
"Ми і ти! — неправда? — доказ,
Що є в світі стійкість, лад!"

ЧОГО ЯВЛЯЄШСЯ МЕНІ...

Чого являєшся мені
У сні?
Чого звертаєш ти до мене
Чудові очі ті ясні,
Сумні,

Немов криниці дно студене?
Чому уста твої німі?
Який докір, яке страждання,
Яке несповнене бажання
На них, мов зарево червоне,
Займається і знову тоне
У тьмі?

Чого являєшся мені
У сні?
В житті ти мною згордувала,
Моє ти серце надірвала,
Із нього визвала одні
Оті ридання голосні —
Пісні.
В житті мене ти й знать не знаєш,
Ідеш по вулиці — минаєш,
Вклонюся — навіть не зирнеш
І головою не кивнеш,
Хоч знаєш, знаєш, добре знаєш,
Як я люблю тебе без тями,
Як мучусь довгими ночами
І як літа вже за літами
Свій біль, свій жаль, свої пісні
У серці здавлюю на дні.

О ні!
Являйся, зіронько, мені!
Хоч в сні!
В житті мені весь вік тужити —
Не жити.
Так най те серце, що в турботі,
Неначе перла у болоті,
Марніє, в'яне, засиха, —
Хоч в сні на вид твій оживає,

Хоч в жалощах живіше грає,
По-людськи вільно віддиха,
І того дива золотого
Зазнає, щастя молодого,
Бажаного, страшного того
Гріха!

ОТСЕ ТАЯ СТЕЖЕЧКА...

Отсе тая стежечка,
Де дівчина йшла,
Що з мойого сердечка
Щастя унесла.

Ось туди пішла вона
Та гуляючи,
З іншим своїм любчиком
Розмовляючи.

За її слідами я,
Мов безумний, біг,
Цілував з сльозами я
Пил із її ніг.

Наче потопаючий
Стебелиночку,
Зір мій вид її ловив
На хвилиночку.

І мов нурок перли ті
На морському дні,
Сквапно так мій слух ловив
Всі слова її.

Отсе тая стежечка
Ізвивається,
А у мене серденько
Розриваєтьтся.

Залягло на дні його
Те важке чуття:
Тут навіки згублений
Змисл твого буття.

Все, що найдорожчеє,
Найулюблене,
Чим душа жива була,
Тут загублене!

Чим душа жива була,
Чим пишалася…
Отсе тая стежечка,
Щоб запалася!

ЯКБИ ЗНАВ Я ЧАРИ, ЩО СПИНЯЮТЬ ХМАРИ...

Якби знав я чари, що спиняють хмари,
Що два серця можуть ізвести до пари,
Що ламають пута, де душа закута,
Що в поживу ними зміниться отрута!
То тебе би, мила, обдала їх сила,
Всі би в твоїм серці іскри погасила.
Всі думки й бажання за одним ударом.
Лиш одна любов би вибухла пожаром,
Обняла б достоту всю твою істоту,
Мислі б всі пожерла, всю твою турботу, —
Тільки мій там образ і ясніє й гріє…
Фантастичні думи! Фантастичні мрії!

Якби був я лицар і мав панцир добрий,
І над всіх був сильнй і над всіх хоробрий,
Я би з перемоги вороги під ноги,
Що мені до тебе не дають дороги!
Я б добувсь до тебе через мури й стіни,
Я побив би смоки, розметав руїни,
Я б здобув всі скарби, що їх криє море,
І до ніг би твоїх положив, о зоре!
Де б тебе не скрито, я б зламав верії.
Фантастичні думи! Фантастичні мрії!

Якби я не дурень, що лиш в думах кисне,
Що співа і плаче, як біль серце тисне,
Що будуще бачить людське і народне,
А в сучаснім блудить, як дитя голодне,
Що із неба ловить зорі золотії,
Але до дівчини приступить не вміє, —
Ідеали бачить геть десь за горами,
А живеє щастя з рук пустив без тями
І тепер, запізно, плаче і дуріє —
Фантастичні думи! Фантастичні мрії!

ЩО ЩАСТЯ? СЕ Ж ІЛЮЗІЯ...

Що щастя? Се ж ілюзія,
Се привид, тінь, омана…
О ти, ілюзіє моя,
Зрадлива і кохана!

Кринице радощів, чуття
Ти чарочко хрустальна!
Омано дум, мого життя
Ти помилко фатальна!

Я хтів зловить тебе, ось-ось,
Та враз опали крила:
З тобою жить не довелось,
Без тебе жить несила.

З тобою жить — важка лежить
Завада поміж нами;
Без тебе жить — весь вік тужить
І днями, і ночами.

Нехацй ти тінь, що гине десь,
Мана, луда — одначе
Чому ж без тебе серце рвесь,
Душа болить і плаче?

Нехай ти тінь, мана, дім з карт
І мрія молодеча,
Без тебе жить — безглуздий жарт,
І світ весь — порожнеча.

Як той Шлеміль, що стратив тінь,
Ходжу я, мов заклятий,
Весь світ не годен заповнить
Мені твоєї страти.

ЯК ПОЧУЄШ ВНОЧІ КРАЙ СВОЙОГО ВІКНА...

Як почуєш вночі край свойого вікна,
Що щось плаче і хлипає важко,
Не тривожся зовсім, не збавляй собі сна,
Не дивися в той бік, моя пташко.

То не та сирота, що без мами блука,
Не голодний жебрак, моя зірко.

Се розпука моя, невтишима тоска,
Се любов моя плаче так гірко.

Так прощай же, прощай, не чекай більш весни,
Коли будуть цвісти верболози.
І востаннє тобі, замість слів про любов,
Посилаю я муки і сльози.

Так прощай же, прощай, не чекай більш весни,
Будь щаслива, весела, як завжди.
Що було — схороню аж у серце на дно…
Не шукай між людьми більше правди.

СИПЛЕ, СИПЛЕ, СИПЛЕ СНІГ…

Сипле, сипле, сипле сніг.
З неба сірої безодні
Міріадами летять
Ті метелики холодні.

Одностайні, мов жура,
Зимні, мов лихая доля,
Присипають все життя,
Всю красу лугів і поля.

Білий килим забуття,
Одубіння, отупіння
Все покрив, стискає все
До найглибшого коріння.

Сипле, сипле, сипле сніг,
Килим важче налягає…
Молодий огонь в душі
Меркне, слабне, погасає.

ТРЕТІЙ ЖМУТОК
(1896)

ПОКОЇК І КУХНЯ, ДВА ВІКНА В ПАРТЕРІ...

Покоїк і кухня, два вікна в партері,
На вікнах з квітками вазонки,
В покою два ліжка, підхилені двері,
Над вікнами білі заслонки.

На стінах годинник, п'ять-шість фотографій,
Простенька комода під муром,
Насеред покою стіл круглий, накритий
І лампа на нім з абажуром.

На кріслі при ньому сидить моє щастя,
Само, у тужливій задумі:
Когось дожидає, чийсь хід, мабуть, ловить
У вуличнім гаморі й шумі.

Когось дожидає... Та вже ж не для мене
В очах її світло те блима!
Я, сумерком вкритий, на вулиці стою,
У рай той закрався очима.

Ось тут моє щастя! Як близько! Як близько!
Та як же ж далеко навіки!
І крається серце, та висохли сльози,
Огнем лиш пашіють повіки.

Гаряче чоло я в долоні зціпивши,
Втікаю від тихої хати,
Мов ранений звір той тікає у нетрі,
Щоб в своїй берлозі здихати.

Я ХТІВ ЖИТТЮ КІНЕЦЬ ЗРОБИТЬ...

Я хтів життю кінець зробить,
Марну лушпину геть розбить,
Хотів зусиллям власних рук
Здобути вихід з страшних мук,
Хотів я вирваться з ярма
Твойого чару — та дарма!
Зусиллям всім неперекір
У мні трусливий, підлий звір
Бунтуєсь, плаче, мов дитя, —
Сліпая привичка життя,
Прив'язання до тих кутів,
Де я не жив, а животів,
До праці, що з'їдає дни,
А замість рож дає терни,
До того краю, що, мов смок,
Із серця ссе найкращий сок,
Аж висхне віра в нім жива, —
Тоді отрути долива.
Я чую се — не варто жить,
Життям не варто дорожить,
Тебе утративши навік,
Я чую се — єдиний лік,
Се кулька в лоб. Та що ж, хитка
Не піднімається рука.

Увесь свій жаль, увесь свій біль
Хтів я в одну звернути ціль,
В один набій страшний, як грім,
Зібрать свою всю силу в нім
І вилить голосно, мов дзвін,
Остатній спів, страшний проклін,
Такий проклін, щоб мерзла кров,
В ненависть зстилася любов,

Змінялась радість в темний сум,
І щоб краси не бачив ум,
І щоби уст цурався сміх,
І від повік би сон відбіг,
Тюрмою б весь зробився світ
І в лоні мами гиб би плід —
І сей проклін, душе моя,
Хотів на тебе кинуть я
За насміх твій, за весь твій чар,
За той болючий, клятий дар —
З тернових колючок букет.
Та в серці мойому поет
Бунтуєсь, плаче, мов дитя,
Для нього ти краса життя,
Струя чуття, пісень пора —
Проклін у горлі завмира.

ТРИЧІ МЕНІ ЯВЛЯЛАСЯ ЛЮБОВ...

Тричі мені являлася любов.
Одна несміла, як лілея біла,
З зітхання й мрій уткана, із обснов

Сріблястих, мов метелик, підлетіла.
Купав її в рожевих блисках май,
На пурпуровій хмарі вранці сіла

І бачила довкола рай і рай!
Вона була невинна, як дитина,
Пахуча, як розцвілий свіжо гай.

Явилась друга — гордая княгиня,
Бліда, мов місяць, тиха та сумна,
Таємна й недоступна, мов святиня.

Мене рукою зимною вона
Відсунула і шепнула таємно:
"Мені не жить, тож най умру одна!"

І мовчки щезла там, де вічно темнно.
Явилась третя — женщина чи звір?
Глядиш на неї — і очам приємно,

Впивається її красою зір.
То разом страх бере, душа холоне
І сила розпливається в простір.

Спершу я думав, що бокує, тоне
Десь в тіні, що на мене й не зирне —
Та враз мов бухло полум'я червоне.

За саме серце вхопила мене,
Мов сфінкс, у душу кігтями вп'ялилась
І смокче кров, і геть спокій жене.

Минали дні, я думав: наситилась,
Ослабне, щезне… Та дарма! Дарма!
Вона мене й на хвилю не пустилась,

Часом на груді моїй задріма,
Та кігтями не покида стискати;
То знов прокинесь, звільна підійма

Півсонні вії, мов боїться втрати,
І око в око зазира мені.
І дивні іскри починають грати

В її очах — такі яркі, страшні,
Жагою повні, що аж серце стине.
І разом щось таке в них там на дні

Ворушиться солодке, мелодійне,
Що забуваю рани, біль і страх,
В марі тій бачу рай, добро єдине.

І дармо дух мій, мов у сіті птах,
Тріпочеться! Я чую, ясно чую,
Як стелиться мені в безодню шлях

І як я ним у пітьму помандрую.

НАДХОДИТЬ НІЧ. БОЮСЬ Я ТОЇ НОЧІ!...

Надходить ніч. Боюсь я тої ночі!
Коли довкола світ увесь засне,
Я тільки сам замкнуть не можу очі:
Загиб спокій, і сон мина мене.

Я сам сиджу і риюсь в своїй рані,
І плачу й тужу, плачу і клену,
І мрії всі летять, біжать, мов п'яні,
До неї! Бачать лиш її одну.

І бачиться, що з мріями отими
Й душа моя летить із тіла геть;
І щось, немов крилаті серафими,
Несе її — і чую я їх лет.

До мене ж безграничная тривога,
Бліда розпука підсідає вмить,

І чорні думи, мов з фортуни рога,
На мене ллє, щоб світ мені затьмить.

І бачиться, що я в якійсь безодні,
Де холод, слизь і вітер, темно скрізь,
І виють звірі, люті та голодні,
І стогне бір, і гіллям б'ється ліс.

Ось на розпутті я стою пустому
І весь тремчу, гадюка серце ссе,
Не видно шляху, тільки голос грому
Якусь погрозу дикую несе.

І я безсильний, хорий, і утома,
Мов млинове каміння, тисне грудь, —
Бездомний — я бажав би бути дома,
В теплі бажав би, в щасті відітхнуть.

Я, що так довго, гаряче кохаю
І за любов знайшов погорду й глум,
Бажаю хоч на хвилю бути в раю,
Обнять тебе, ціль моїх мрій і дум.

Обнять тебе, до серця пригорнути,
Із твоїх уст солодкий нектар пить,
В твоїх очах душею потонути,
В твоїх обіймах згинуть і ожить.

Та дощ січе, скрипить обмокле гілля,
Вихри ревуть: "Дарма! Дарма! Дарма!"
І заревло скажене божевілля
У серці: "Ні! Чи ж виходу нема?

Ні! Мусить буть! Не хочу погибати,
Не знавши хоч на хвилечку її!
Хоч би прийшлось і чорту душу дати,
А сповняться бажання всі мої!"

І чую, як при тих словах із мене
Обпало щось, мов листя, мов краса,
А щось влилося темне і студене, —
Се віра в чорта, віра в чудеса.

ЧОРТЕ, ДЕМОНЕ РОЗЛУКИ...

Чорте, демоне розлуки,
Несповнимих диких мрій,
Недрімаючої муки
І несправджених надій!

Слухай голосу розпуки!
Буду раб, невольник твій,
Весь тобі віддамся в руки,
Лиш те серце заспокій!

Враз з тобою на страждання
Я готов навік піти, —
Лиш одно мені бажання
Заспокій тепера ти.

За один її цілунок
Най горю сто тисяч літ!
За любов її і ласку
Дам я небо, рай, весь світ.

І ВІН ЯВИВСЬ МЕНІ. НЕ ЯК МАРА РОГАТА...

І він явивсь мені. Не як мара рогата,
З копитами й хвостом, як виснила багата
Уява давніх літ,
А як приємний пан в плащі і пелерині,
Що десь його я чув учора або нині, —
Чи жид, чи єзуїт.

Спинивсь. Лиця йому у пітьмі не видати.
Зареготавсь та й ну мене в плече плескати.
"Ха-ха! Ха-ха! Ха-ха!
Ось новість! Куріоз! Ось диво природниче!
Пан раціоналіст, безбожник — чорта кличе!
Ще й душу напиха!

Мій панцю, адже ж ви не віруєте в бога!
Я ще недавно чув край вашого порога —
Підслухую не раз —
Як голосили ви так просто конфіскабль:
"Ne croyant pas au Dieu je ne croye pas au diable!"
Що ж сталось нині з вас?

Невже ж я — а, pardon, що зараз не представивсь!
Та думаю, що ви, хто я є, догадались —
Невже ж я ближчий вам
Чи можливіший вам здаюсь від пана бога?
Чи легша вам здалась до сатани дорога,
Аніж на небо там?

Спасибі вам за се довір'я! Розумію!
У вас бажанняі є, ви стратили надію,
Сказали: як біда,
То хоч до жида йди, чи пак до чорта; що там,
Що стільки літ його мішали ви з болотом,
Кричали: чорт — луда!

Ось бачите, куди веде неосторожність!
Ускочили в таке, що хоч вдаряйсь в побожність
Або до чорта в путь!
Та ще й з душею! Ах! Даруйте за нечемність!
Сміяться мушу знов. Пекельна се приємність
Від вас про душу чуть.

Сто тисяч літ горіть готові? Ха-ха! Друже!
Се спорий шмат часу! А ще недавно дуже
Чи не казали ви:
"Душа — то нервів рух?" Значить, загинуть нерви,
То і душі капут! То як же се тепер ви
Згубили з голови?

І що ж, скажіть мені, оферта ваша варта?
Се ж в газардовій грі фіктивна, кепська карта.
Чи чесно се, скажіть?
Вам хочесь те і те… конкретне, а мені ви
Даєте пшик. Се стид! Не думав, що такі ви,
І з чортом так не слід!

А втім, голубчику, оферта ваша пізна!
Та ваша душенька — се коршма та заїзна, —
Давно в ній наш нічліг.
Чи я дурний у вас добро те купувати,
Що й без куповання швиденько буду мати
Без клопотів усіх!

І знайте ще одно. Ота, що так за нею
Ви побиваєтесь і мучитесь душею,
Є наша теж якраз.
Спішіться ж, паночку, до пекла, як до балю!
Там власноручно сам віддам вам вашу кралю.
Au revoir у нас!"

Ще раз зареготавсь і по плечі легенько
Мене він поклепав та й геть пішов швиденько,
Мов пильне діло мав.
А я стояв, мов стовп, лице моє горіло,
Стид душу жер; замість добуть, на що кортіло,
Я ще від чорта облизня спіймав!

МАТІНКО МОЯ РІДНЕСЕНЬКА!...

Матінко моя ріднесенька!
В нещасний час, у годину лиху
Ти породила мене на світ!

Чи в тяжкім грісі ти почала мене,
Чи прокляв мене в твоїм лоні хто,
Чи лиш доля отак надо мною смієсь?

Не дала ти мені чарівної краси,
Не дала мені сили, щоб стіни валить,
Не дала мені роду почесного.

Ти пустила мене сиротою у світ,
Ти дала ще мені три недолі в наділ,
Три недолі важкі, невідступнії.

Що одна недоля — то серце м'яке,
То співацькеє серце вразливеє,
На красу, на добро податливе.

А що друга недоля — то хлопський рід,
То погорджений рід, замурований світ,
То затроєний хліб, безславний гріб.

А що третя недоля — то горда душа,
Що нікого не впустить до свого нутра,
Мов запертий огонь, сама в собі згора,

Матінко моя ріднесенька!
Не тужи ти за мною, не плач в самоті,
Не клени, як почуєш, що я зробив!

Не сумуй, що прийдеться самій доживать,
Що прийдеться самій у гріб лягать,
Що не буде кому очей затулить!

Не клени своє бідне, безсиле дитя!
Доки міг, то я тяг сю тачку життя,
Та тепер я зламався і збився з пуття!

Я не можу, не можу спинити того,
Що, мов чорная хмара, на мене йде,
Що, мов буря, здалека шумить-гуде!

Я не хочу на світі завадою буть,
Я не хочу вдуріть і живцем озвіріть —
Радше темную ніч, аніж світло зустріть!

ПІСНЕ, МОЯ ТИ ПІДСТРЕЛЕНА ПТАШКО...

Пісне, моя ти підстрелена пташко,
Мусиш замовкнуть і ти.
Годі ридати і плакати тяжко,
Час нам зо сцени зійти.

Годі вглибляться у рану затрутую,
Годі благать о любов.

З кождою строфою, з кождою нутою
Капає з серденька кров.

З кождою строфою, з кождою нутою
Слабшає відгомін твій…
Пісне, напоєна горем-отрутою,
Час тобі вже на спокій.

ДУША БЕЗСМЕРТНА! ЖИТЬ ВІКОВІЧНО ЇЙ!...

Душа безсмертна! Жить віковічно їй!
Жорстока думка, дика фантазія,
Лойоли гідна і Торквемади!
Серце холоне і тьмиться розум.

Носити вічно в серці лице твоє,
І знать, що з другим зв'язана вічно ти,
І бачить з ним тебе й томитись —
Ох, навіть рай мені пеклом стане!

Творця хвалити? За що хвалити його?
Що в моїм серці сей розпалив огонь
І в насміх призначив розлуку?
Рай показав і затріснув браму!

Та пану богу я не хочу блюзнить,
Бо пощо вірних щирі чуття дразнить?
Мов актор той, мечем махати
На паперовії страхопуди?

Я не романтик. Міфологічний дим
Давно розвіявсь із голови мені;
Мене не тішать ані страшать
Привиди давньої віри млисті.

Бо що ж є Дух той? Сам чоловік його
Создав з нічого, в кождій порі й землі
Дає йому свою подобу,
Сам собі пана й тирана творить.

Одно лиш вічне без початку й кінця,
Живе і сильне, — се є матерія:
Один атом її тривкіший,
Ніж всі боги, всі Астарти й Ягве.

Безмірне море, що заповня простір,
А в тому морі вир повстає сям-там —
Се планетарная система, —
Вир той бурлить, і клекоче, й б'ється.

В тім вирі хвилі — сонце, планети є,
В них міліарди бомблів дрібних кишать,
А в кождім бомблі щось там мріє,
Мініться, піниться, поки не присне.

Се наші мрії, се наша свідомість,
Дрібненький бомблик в вирі матерії.
Та бомблі згинуть, вир утихне,
Щоб закрутиться знов десь-інде.

Безцільно, вічно круговорот отсей
Іде і йтиме; сонця, планет ряди
І інфузорії дрібненькі,
Всьому однакова тут дорога.

Лише маленькі бомблики людськії,
Що в них частинка виру відбилася,
Міркують, мучаться, бажають
Вічності море вмістити в собі.

І уявляють вічність на образ свій,
Дають свій вигляд, власну подобу їй,
А там лякаються, мов діти,
Мар, що породила їх уява.

Я не дитина, я не лякаюсь мар,
Неначе в'язень з дому тортур і кар,
Душа моя на волю рветься
В мами матерії лоні вснути.

Бажає бомблик приснути радісно,
Згасить болючу іскорку — свідомість,
З людства свойого ні пилинки
В вічність не хоче нести з собою.